

Received 26.07.2023	Research Article	JOTS
Accepted 18.08.2023		7/2
Published 05.09.2023		2023: 475-505

Dīwānu Lugāti't-Türk'teki Savaş Terimlerine İlişkin Bir Tasnif Denemesi

Classification of War Terms in Dīwān Lughāt al-Turk: an Initial Attempt

Serhat KÜÇÜK*

Sakarya University of Applied Sciences (Sakarya/Turkey)
E-mail: serhatkucuk@subu.edu.tr

Halil İbrahim GEMİCİ*

(İstanbul/Turkey)
E-mail: hibrhimg1996@gmail.com

Dīwān Lughāt al-Turk is one of the most significant and ancient dictionaries in the history of the Turkish language. Composed during the Karakhanid Turkish period, this work has been extensively studied in the field of Turkology, thanks to its extensive vocabulary. In the context of this article, *Dīwān Lughāt al-Turk* was chosen as a primary source of data, and a fresh attempt at classification was undertaken by categorizing the war-related terms within the text under various thematic headings. Within this classification, the war-related terms in *Dīwān Lughāt al-Turk* were scrutinized through seven primary categories. The analysis revealed that the category of 'Tools and Equipment', as well as 'Horses and Gifts', stood out as the most frequently employed topics, constituting 48% of the usage. This was followed by categories such as 'Words Relating to Individuals' and 'Expressions Used in Various War Situations', making up 18% and 15% respectively. This article aims to introduce a novel classification endeavor on this subject, drawing from existing research on war terminology within *Dīwān Lughāt al-Turk*, and aims to serve as a foundational resource for future studies in this area.

Key Words: Dīwān Lughāt al-Turk, war terms, classification.

* ORCID ID: 0000-0003-3290-5827.

* ORCID ID: 0000-0002-5474-4342.

I. Giriş

Sözlükler, bir dilin söz varlığını yansıtan en önemli kaynaklardır. Bir dilin sözlüğü o dilin kelime hazinesiyle ilgili çok önemli ipuçları sunar. Bir dilin sözlüğünden hareketle o dilin tarihi, coğrafyası, ekonomisi, kültürü, hayata bakış açısı vb. pek çok konuda fikir sahibi olunabilmektedir. Bu sebeple sözlükler üzerinde yapılan araştırmalar da yalnızca leksikografi (sözlük bilimi) sahasına katkı sunmakla kalmayıp aynı zamanda yukarıda bahsedilen pek çok disipline dönük önemli veriler sunar. Sözelimi, savaşçılık konusunda öteden beri takdir edilen bir millet olan Türklerin (Cahizi, 1988: 80'den aktaran Yasin, 2022: 761) bu yeteneği kuşkusuz sözlüğüne de yansımıştır. Türk dilinin söz varlığında savaş ve askerlikle ilgili pek çok terime, ifadeye ve kullanıma rastlanabilir.¹ Buradan hareketle Türklerin savaş kültürüne ilişkin önemli verilere ulaşılabilir. Türklerin sahip oldukları bu özellikleriyle ilgili Türk dili tarihinin en önemli sözlüklerinden biri olan *Dīvānu Lugāti't-Türk* de önemli bir kaynak niteliğindedir.

Dīvānu Lugāti't-Türk, Kaşgarlı Mahmud tarafından Araplara Türkçe öğretmek amacıyla ve Arap dil bilgisi kurallarına uygun olarak hazırlanmış Türkçe-Arapça bir sözlüktür (Akar, 2005: 149). Eserin tam adı *Kitābu Dīvānu Lugāti't-Türk*'tür; "Türk lehçelerini toplayan kitap" manasına gelmektedir. Karahanlı devrinin iki büyük eserinden biridir (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: xvii). Kaşgarlı Mahmud bu eseri 1072 yılında yazmaya başlamış ve 1074 yılında tamamlamıştır. Türk dilinin ilk sözlüğü olma niteliğini taşıyan *Dīvānu Lugāti't-Türk*, çeşitli Türk boylarından derlenmiş bir ağızlar sözlüğü mahiyetindedir. Eser bir sözlük olmanın ötesinde Türkçenin XI. asırdaki dil özelliklerini gösteren, fonolojik ve morfolojik yapısına ışık tutan bir dil bilgisi kitabı; kişi, boy ve yer isimleri kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına ilişkin doyurucu bilgiler içeren, aynı zamanda devrinin tıp anlayışı ve tedavi metotları hakkında bilgi naklinde bulunan ansiklopedik bir eser hüviyetindedir (Kaçalın, 1994: 446-447). *Dīvānu Lugāti't-Türk*, her şeyden evvel bir sözlük olsa da içeriğinde taşıdığı pek çok hususiyet dolayısıyla adeta bir "Türkiyat ansiklopedisi" niteliği taşır. *Dīvānu Lugāti't-Türk* sözlük, gramer, diyalektoloji, etnoloji, coğrafya, halk hekimliği vb. pek çok alanda nakletmiş

¹ Bu bağlamda Efe'nin (2022) *Türkçe Sözlüklerde Askerî Terimler* başlıklı bildirisi önemli veriler sunmaktadır.

olduğu bilgilerle çok yönlü bir eserdir (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: xvii-xviii). Besim Atalay bu eseri “bizim gördüğümüz eserler arasında her yönden en önemli, her bakımdan en değerli eser” şeklinde tanıtmaktadır (1985: IX).

Bugüne kadar *Dīvānu Lugāti't-Türk'te* kullanılan terimler üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazılarında terimler tarihî-karşılaştırmalı bir incelemeye tâbî tutulurken bazı çalışmalarda ise böyle bir inceleme yapılmamıştır. Sözelimi, Nadir İlhan ve Mustafa Şenel (2008), *Dīvānu Lugat'it Türk'e Göre Av, Avcılık ve Hayvancılıkla İlgili Kelimeler ve Kavram Alanları* başlıklı çalışmalarında *Dīvān'daki av, avcılık ve hayvancılıkla ilgili kavramları ele almışlardır*. Nigar Oturakçı (2012), *Dīvānu Lugāti't-Türk'teki Botanik Terimlerinin Kazak Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Görünümleri* başlıklı makalesinde *Dīvānu Lugāti't-Türk'te* kullanılan botanik terimlerinin Kazak Türkçesinde ve Türkiye Türkçesindeki durumunu ele almıştır. Çalışmada tarihî-karşılaştırmalı bir yöntem izlenmiştir. Sevda Özen Eratalay (2019), *Dīvān'da* terzilik terimleri çerçevesinde kullanılan alet adlarıyla ilgili bir çalışma hazırlamıştır. Çalışmada *Dīvān'da* bu tema çerçevesinde 23 kelime tarihî-karşılaştırmalı yöntemle incelenmiştir. Şeyma Tokat ve Ayşe Melek Özyetgin (2020), *Divanü Lügati't-Türk'te Geçen 'Dikiş Dikmek' Kavramıyla İlgili Fiil Söz Varlığı ve Kazakçadaki Durumu* başlıklı makalelerinde, *Dīvānu Lugāti't-Türk'te* “dikiş dikmek” kavramıyla ilişkili 8 fiil ve bu fiillerin müştak biçimleri üzerinde tarihî-karşılaştırmalı bir inceleme yapmışlardır. Sümeysa Alan (2020), *Dīvānu Lugāti't-Türk'te Yer Alan Kumaş Terimleri ve Kelime Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme* isimli makalesinde, *Dīvānu Lugāti't-Türk'te* tespit etmiş olduğu 36 kumaş terimini etimolojik yönden incelemiştir. Bunların haricinde yine *Dīvānu Lugāti't-Türk'teki* terimlerle ilgili adlarını burada sayamayacağımız pek çok akademik çalışma mevcuttur.

Alanyazında *Dīvānu Lugāti't-Türk'teki* savaş terimleri üzerine de pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bir kısmı doğrudan bu eserdeki savaş terimleri üzerine hazırlanmış, bir kısmı ise eserdeki savaş terimlerine belli bir bölüm ayırmıştır. Sözelimi Ersin Teres (2007) *Karahanlı Türkçesinde Askerlikle İlgili Bazı Terimler Üzerine (II)* başlıklı makalesinde kimi terimler üzerinde mukayeseli bir inceleme yapmıştır. Bu bağlamda askerlikle ilgili “basu, karguy, yasıç, sünü, temürgen, tolum, toy, çığılvar, kês, yağıcı” sözcükleri üzerinde durmuştur. Sözcüklerin tümü *Dīvānu Lugāti't-Türk'te* geçmektedir. Çalışmada tarihî-karşılaştırmalı bir metot izlenmiştir. Talip

Yıldırım ve Musa Çifci (2012), *Dîvânü Lugâti't-Türk'te Yer Alan Alet- Eşya Adları* başlıklı çalışmalarında *Dîvân'*da yer alan alet-eşya adlarını çeşitli başlıklar altında ele almışlardır. Bu kapsamda tarımla ilgili alet-eşya adları, hayvancılıkla ilgili alet-eşya adları, müzikle ilgili alet adları, inşaatla ilgili alet adları, demircilikle ilgili alet-eşya adları, sağlıkla ilgili alet-eşya adları, evle ilgili alet-eşya adları, savaş ve askerlikle ilgili alet-eşya adları, taşımacılıkla ilgili alet-eşya adları, terzilikle ilgili alet-eşya adları, inançlarla ilgili alet-eşya adları ele alınmıştır. Savaş ve askerlikle ilgili 32 madde başının tespit edildiği çalışmada tarihî-karşılaştırmalı bir inceleme yapılmıştır. Eşref Üzülmöz (2012), *Divanü Lugati't-Türk'de Geçen İdari ve Askeri Kavramlar Üzerine Bir İnceleme* başlıklı tezinde detaylı bir kavram incelemesi yapmaktadır. İki ana bölümden oluşan bu tezde yazar, ilk bölümde *Dîvân'*da geçen idarî kavramlara, ikinci bölümde ise *Dîvân'*da geçen askerî kavramlara yer verir. Çalışmada tarihî-karşılaştırmalı bir metod izlenmiştir. İlhan Uçar'ın (2015) *Dîvānu Lugāti't-Türk'te Yer Alan Okçuluk Terimleri ve 'yük-yüj' Sözcüklerinin Kullanımı Üzerine* başlıklı makalesinde *Dîvân'*daki okçuluk terimleri, bu terimlerin anlamları ve terimlerle ilgili *Dîvân'*dan örnekler verilmiştir. *Yük* ve *yüj* sözcükleri üzerinde detaylı bir incelemenin yapıldığı bu çalışmada bu sözcüklerle ilgili tarihî-karşılaştırmalı bilgi naklinde de bulunulmuştur. Cihan Çakmak (2015), *Dîvānu Lugāti't Türk'te Araç Gereçlere Ait Söz Varlığı* başlıklı makalesinde *Dîvānu Lugāti't-Türk'te* geçen savaş aletlerine de değinmektedir. Toplam 58 savaş aletinin tespit edildiği çalışmada bu aletler Atalay ile Ercilasun ve Akkoyunlu'nun eserlerinden kontrol edilerek anlamlarıyla beraber verilmiştir. Veis Karahan (2016) *Dîvānu Lugāti't-Türk'te Alplik ve Kahramanlıkla İlgili Terimler* başlıklı çalışmasında *Dîvân'*da “kahraman” anlamına gelen kelimeleri *eren*, *alp*, *yigit* ve *alpagut* başlıkları altında vermiş ve bu kelimelerin *Dîvân'*daki kullanımlarını örneklendirmiştir. Daha sonra *Dîvānu Lugāti't-Türk'te* kahramanlıkla ilgili kullanılan isimleri, sıfatları, eylemleri ve atasözlerini vermiş, bunların anlamlarını ve yer yer *Dîvân'*daki kullanılış biçimlerini de göstermiştir. Adem Tutar ve İsmail Erdoğan (2017), *Dîvānu Lugāti't-Türk'te Yer Alan Bazı Askeri Kavramlar* başlıklı çalışmalarında *Dîvānu Lugāti't-Türk'te* yer alan askerliğe ilişkin bazı kavramları tespit etmiş ve anlamlarını vermişlerdir. Bu makalede asker kavramı, unvan/rütbe, karargâh, savaş aletleri, bayrak ve flama, içtima, savaşmak, esaret ve diğer başlıkları altında *Dîvân'*da savaşla ilgili tespit edilen kavramlar incelenmiştir. Saffet Alp Yılmaz (2018), *Eski*

Türk Runik Harfli Metinlerdeki Askerî ve Siyasî Terimler ile Unvan Niteleyicilerin Özbek Türkçesindeki İzleri başlıklı makalesinde askerî terimler, siyasî terimler ve unvan niteleyicilerin eski Türkçe ve Özbek Türkçesindeki görünümelerini vermiştir. Çalışmada yer yer bu terimlerin *Dīvān*'daki karşılıklarına da değinilmiştir. Nalan Şenata (2020) *Dīvānu Lugāti't-Türk'te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlılık I-II* adlı tezinde *Dīvānu Lugāti't-Türk*'teki söz varlığını tematik olarak incelemiştir. Bu tezde savaşla ilgili pek çok terime yer verilmiştir. Çalışmada, *Dīvānu Lugāti't-Türk*'te savaşla ilgili terimleri inceleyen çalışmaların küçük bir bibliyografyasına da yer verilmiştir. Tezde “Savaş-Barış, Ordu, Asker” başlığı altında bu bağlamdaki terimler “Savaş-Barış-Mücadele”, “Ordu”, “Asker-Savaşçı”, “Düşman, Esir, Casus”, “Savaş Gereçleri”, “Savaş Taktikleri-Hile” ve “Diğer” alt başlıkları altında verilmiştir. Bu bölümde toplam 92 kelimenin yer aldığı görülür. Yüsüpcan Yasin (2022), *Kâşgarlı Mahmud'a Göre Türklerde Harp* başlıklı çalışmasında *Dīvānu Lugāti't-Türk*'te kullanılan bazı harp terimlerini ve manalarını vermiştir. Yasin bu çalışmasında aynı zamanda Türklerin savaşçı kültürü ve bu kültürün etkileri üzerinde de durmaktadır. Utku Işık'ın (2022) *Karahanlı Türkçesi Metinlerinde Savaş Hamleleriyle İlgili Bazı Metaforik Sözcükler* başlıklı bildirisinde Kutadgu Bilig ekseninde Türklerin savaş taktiklerinden bahsedilmiş, ayrıca savaşa ilişkin bazı kavramların *Dīvān*'daki görünümüne de yer yer değinilmiştir.

Çalışmamızda ortaya koymuş olduğumuz tasnifte *Dīvānu Lugāti't-Türk*'teki savaş terimleri temel olarak yedi başlığa ayrılarak incelenmiştir. Bu başlıklar şu şekildedir: Savaş Psikolojisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler; “Savaş” ve “Savaşmak” Anlamına Gelen Sözcükler; Mekân İfadesi Taşıyan Sözcükler; İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükler; Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar; Savaş Diplomasisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler ve Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcükler. Çalışmada yapılan detaylı analizle bu başlıklardan bazıları da kendi içinde alt kırılımlarına ayrılmıştır. Sözgelimi Savaş Psikolojisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler; Savaştan Etkilenen Halkın Psikolojisiyle İlgili Kullanılanlar ve Savaştan Etkilenen İnsanların Psikolojisiyle İlgili Kullanılanlar olmak üzere iki alt kırılıma ayrılmıştır. İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükler; “Kahramanlık” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar, “Asker-Ordu” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar ve “Düşman-Esir-Casus” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar olmak üzere üç alt kırılıma ayrılmıştır. Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar ana başlığı Okçulukla İlgili Kullanılanlar; “Kılıç-Hançer-Bıçak” Kavramları

Çerçevesinde Kullanılanlar; Savunma Amaçlı Savaş Aletleri; “Süngü-Mızrak-Kargı” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar; “Kamçı” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar; Savaş Atları; Armağanlar; Savaş Alâmetleri/İşaretleri; Diğer Alet-Eşya İsimleri ve Bunların Kullanımıyla İlgili Sözcükler olmak üzere dokuz alt kırılıma ayrılmıştır. Çalışmadaki yedinci ana başlık olan Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcükler de kendi içinde Savaş Sonuçlarıyla İlgili Kullanılanlar, Savaş Taktikleri ve Hileleriyle İlgili Kullanılanlar ve Emir-Komutayla İlgili Kullanılanlar olmak üzere üç alt kırılıma ayrılmıştır.

Kuşkusuz bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da *Dīvān* üzerinde savaş ve askerlik terimleri bağlamında çeşitli çalışmalar yapılmaya devam edecektir. Yapılan bu çalışmalarla eser üzerinde savaş ve askerlik çerçevesindeki kavramlara ilişkin yeni yorumlar ve bakış açıları edinme imkânı doğacaktır. Bilhassa eser içerisindeki bu terimler tarihî gelişimleri de göz önünde tutularak incelendiği takdirde Türkçedeki savaş ve askerlik terimlerine ilişkin daha önemli bilgilere ulaşma fırsatı yakalanacaktır.

2. Yöntem

Çalışmada öncelikle *Dīvānu Lugāti't-Türk*'ün Besim Atalay tarafından hazırlanan neşrinin “Endeks” cildi (1986) taranarak burada savaşla ilgili terimler tespit edilmiştir. Bu terimler Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu'nun hazırlamış oldukları neşir (2014) üzerinde de kontrol edilmiştir. Daha sonra *Dīvānu Lugāti't-Türk*'teki savaş terimleri üzerine yoğunlaşan tespit edebildiğimiz diğer çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan da fikir alınmıştır. Tespit edilen terimler tasnif edilmiş ve alfabetik sıraya uyularak sıralanmıştır. Tasnifte terimler olabildiğince en uygun başlık altına alınmaya çalışılmıştır. Tarama işlemi bittikten sonra terimlerle ilgili sayısal analiz yapılmış ve elde edilen sonuçlar çalışmanın “Bulgu” bölümünde paylaşılmış, “Sonuç ve Öneri” bölümünde de yorumlanmıştır.

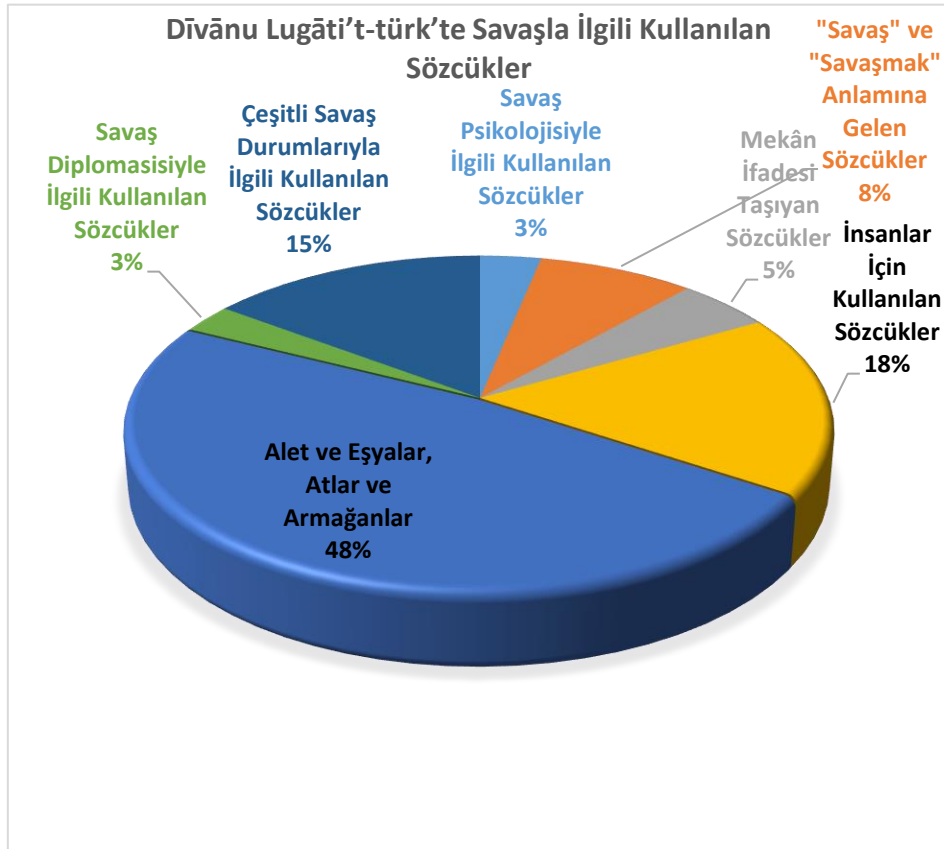
3. Bulgu

Çalışmada *Dīvānu Lugāti't-Türk* taranarak savaş ile ilgili farklı başlıklar altında değerlendirilebilecek terimler tespit edilmiştir. Bu terimler evvela yedi ana başlık halinde ele alınmıştır. Bu başlıklar Savaş Psikolojisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler; “Savaş” ve “Savaşmak” Anlamına Gelen Sözcükler; Mekân İfadesi

Taşıyan Sözcükler; İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükler; Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar; Savaş Diplomasisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler ve Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcüklerdir. Bu sözcüklerin eserdeki kullanım sayısı ve oranı sırayla şu şekildedir: 7 (%3), 18 (%8), 11 (%5), 38 (%18), 104 (%48), 6 (%3) ve 32 (%15). Eserde savaşla ilgili toplam 216 terim tespit edilmiştir. Mezkûr terimlerin görsel olarak gösterimi şu şekilde yapılabilir:

Divānu Lugāti't-Türk'te Savaşla İlgili Sözcükler	Sayı (Oran)
Savaş Psikolojisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler	7 (%3)
"Savaş" ve "Savaşmak" Anlamına Gelen Sözcükler	18 (%8)
Mekân İfadesi Taşıyan Sözcükler	11 (%5)
İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükler	38 (%18)
Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar	104 (%48)
Savaş Diplomasisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler	6 (%3)
Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcükler	32 (%15)
Toplam	216

Tablo 1. Divānu Lugāti't-Türk'te Savaşla İlgili Kullanılan Sözcüklerin Sayıları ve Oranları

Tablo 2. Divānu Lugāti't-Türk'te Savaşla İlgili Kullanılan Sözcüklerin Oranları

Yukarıdaki tablolardan anlaşıldığı gibi, *Dīvān*'da savaşla ilgili kullanılan terimlerin kahir ekseriyetini Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar oluşturmaktadır. Bu dilim savaşla ilgili terimlerin hemen hemen yarısını kapsamaktadır. Bu başlığı İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükler ve Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcükler takip etmektedir. Eserde İnsanlar İçin Kullanılan Sözcüklerin oranı %18, Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcüklerin oranı ise %15'tir.

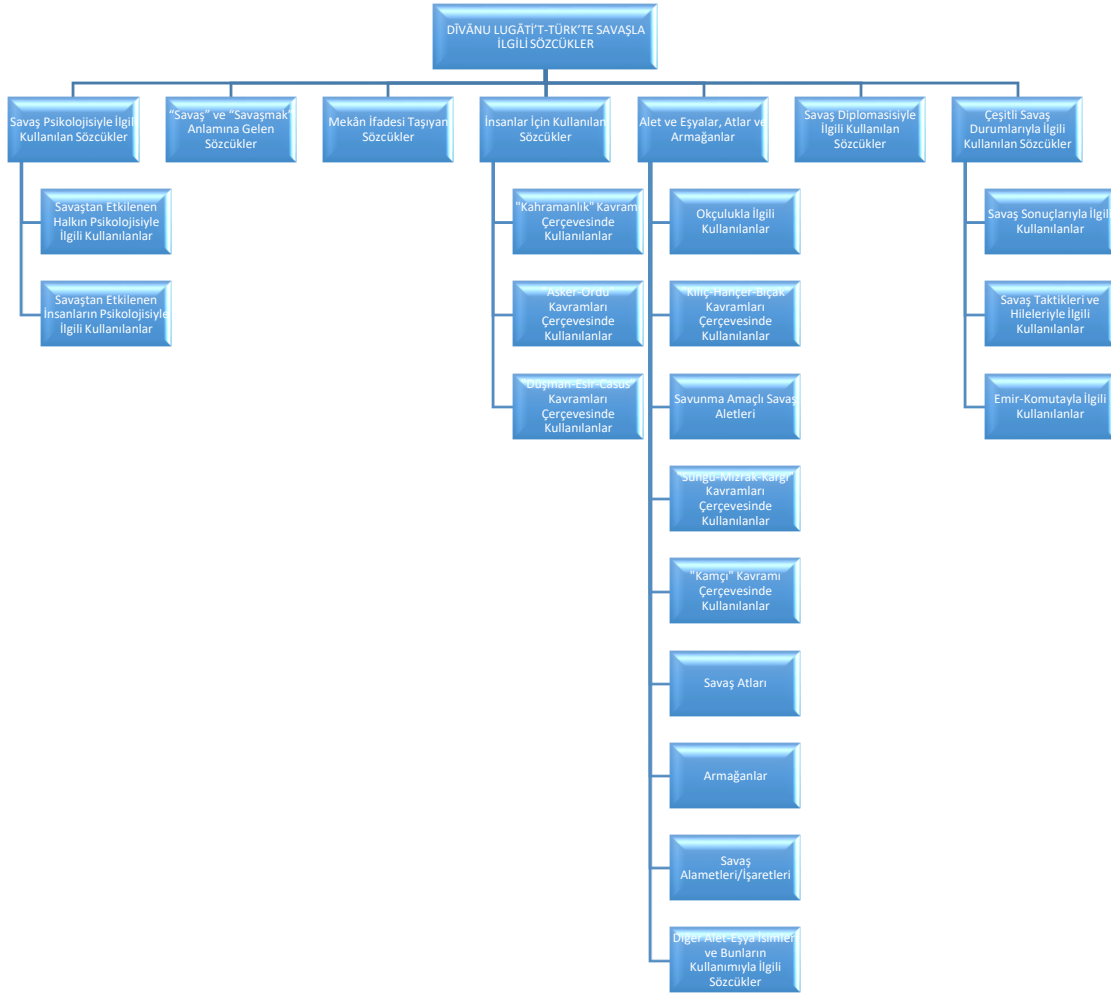
Çalışmada bu yedi başlık, daha detaylı bir analize tabi tutulduğunda ise pek çok alt başlıkla karşılaşılmıştır. Sözgelimi ilk ana başlık olan Savaş Psikolojisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler kendi içinde Savaştan Etkilenen Halkın Psikolojisiyle İlgili Kullanılanlar ve Savaştan Etkilenen İnsanların Psikolojisiyle İlgili Kullanılanlar olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. Dördüncü ana başlık olan İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükler; “Kahramanlık” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar, “Asker-Ordu” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar ve “Düşman-Esir-Casus” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmıştır. Beşinci ana başlık olan Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar kendi içinde Okçulukla İlgili Kullanılanlar; “Kılıç-Hançer-Bıçak” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar; Savunma Amaçlı Savaş Aletleri; “Süngü-Mızrak-Kargı” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar; “Kamçı” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar; Savaş Atları; Armağanlar; Savaş Alâmetleri/İşaretleri ve Diğer Alet-Eşya İsimleri ve Bunların Kullanımıyla İlgili Sözcükler olmak üzere dokuz alt kırılıma ayrılmıştır. Yedinci ana başlık olan Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcükler ise Savaş Sonuçlarıyla İlgili Kullanılanlar, Savaş Taktikleri ve Hileleriyle İlgili Kullanılanlar ve Emir-Komutayla İlgili Kullanılanlar şeklinde üç alt kırılıma ayrılmıştır. Çalışmadaki tüm başlıkları tek bir tablo halinde vermek yararlı olacaktır (Tabloda tasnifin yedi ana başlığı koyu punto ile yazılmıştır):

Divānu Lugāti't-Türk'te Savaşla İlgili Sözcükler	Sayı
1. Savaş Psikolojisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler	7 (%3)
1.1. Savaştan Etkilenen Halkın Psikolojisiyle İlgili Kullanılanlar	6
1.2. Savaştan Etkilenen İnsanların Psikolojisiyle İlgili Kullanılanlar	1
2. “Savaş” ve “Savaşmak” Anlamına Gelen Sözcükler	18 (%8)
3. Mekân İfadesi Taşıyan Sözcükler	11 (%5)
4. İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükler	38 (%18)
4.1. “Kahramanlık” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar	6
4.2. “Asker-Ordu” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar	16
4.3. “Düşman-Esir-Casus” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar	16
5. Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar	104 (%48)
5.1. Okçulukla İlgili Kullanılanlar	41
5.2. “Kılıç-Hançer-Bıçak” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar	22
5.3. Savunma Amaçlı Savaş Aletleri	13
5.4. “Süngü-Mızrak-Kargı” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar	7
5.5. “Kamçı” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar	6
5.6. Savaş Atları	2
5.7. Armağanlar	1
5.8. Savaş Alâmetleri/İşaretleri	4
5.9. Diğer Alet-Eşya İsimleri ve Bunların Kullanımıyla İlgili Sözcükler	8
6. Savaş Diplomasisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler	6 (%3)
7. Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcükler	32 (%15)
7.1. Savaş Sonuçlarıyla İlgili Kullanılanlar	12
7.2. Savaş Taktikleri ve Hileleriyle İlgili Kullanılanlar	17
7.3. Emir-Komutayla İlgili Kullanılanlar	3
Toplam	216

Tablo 3. Divānu Lugāti't-Türk'teki Savaş Terimlerinin Toplu Analizi

Bu tablo aşağıdaki şemada olduğu gibi de gösterilebilir:

Şekil 1. Dīvānu Lugātī’t-Türk’teki Savaş Terimleri

Yukarıda istatistikleri verilen terimler şu şekildedir:

3.1. Savaş Psikolojisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler

Savaş durumu insanların ve kitlelerin psikolojileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etkinin yansımaları Kaşgarlı'nın *Dīvān*'ı bağlamında da görülmektedir. Eserde savaş psikolojisiyle ilintilendirilebilecek toplam yedi sözcüğe rastlanmıştır. Bunlardan altısı savaştan etkilenen halkın psikolojisiyle ilgili, biri savaştan etkilenen insanların psikolojisiyle ilgilidir. *Dīvānu Lugātī't-Türk*'te savaş durumu ortaya çıktığı anda halk arasında ürküntü, korku, dehşet, panik vb. duyguların yayıldığı görülür. Bu sözcükler düşmanın gelmesi yüzünden halkın bu yeni durum karşısında psikolojik anlamda yaşamış olduğu değişimi

yansıtmaktadır. Savaşta etkilenen insanların psikolojisine ilişkin tespit edilen *keriş* sözcüğü savaşta askerlerin dayanıklılığıyla ilişkilidir.

3.1.1. Savaşta Etkilenen Halkın Psikolojisiyle İlgili Kullanılanlar

belinğ: düşman gelmesi yüzünden halka düşen ürküntü ve korku C.3 370-27 (Atalay, 1986: 82); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 582).

bulgak: düşman gelmesi yüzünden halk arasında düşen karışıklık C.1 467-2 (Atalay, 1986: 114); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 601).

bulgaş: düşman gelmesi üzerine halk arasında düşen karışıklık C.1 460-3 (Atalay, 1986: 114); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 601).

kıym: düşman gelmesi yüzünden bir vilayet halkının korku ve dehşete düşmesi C.3 168-26, 168-28 (Atalay, 1986: 325); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 717).

tezgi: düşman gelmesi yüzünden halk arasında olan üzüntü, panik C.1 429-10 (Atalay, 1986: 611); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 874).

ürkün: düşman yüzünden ulus arasında düşen ürküntü, telaşla kulelere ve sığınaklara kaçışma C.1 108-16 (Atalay, 1986: 715); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 934).

3.1.2. Savaşta Etkilenen İnsanların Psikolojisiyle İlgili Kullanılanlar

keriş: savaşta dayanma C.1 370-9 (Atalay, 1986: 303); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 705).

3.2. “Savaş” ve “Savaşmak” Anlamına Gelen Sözcükler

Dīvānu Lugātī't-Türk'te “savaş” ve “savaşmak” manasına gelen pek çok sözcüğün karşımıza çıktığı görülür. Bu sözcükler savaş esnasında yaşanan birtakım çekişmeleri, mücadeleleri yansıtmaktadır. *Dīvān'da* bu çerçevede kullanılan sözcükler şunlardır:

çalpaş:- çarpışmak, mücadele etmek; sertleşmek C.2 207-27 (Atalay, 1986: 134); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 613).

çoğ: savaş C.1 41-11 (Atalay, 1986: 155); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 626).

kaçut: savaş ve kavgada yiğitlerin birbirleriyle çarpışmaları C.1 356-25 (Atalay, 1986: 245).

ölüt: birbirini öldürme, öldürüşme C.1 52-1 (Atalay, 1986: 458); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 787).

ölütle:- çarpışmak, aralarında ölüm olayazmak C.1 299-18 (Atalay, 1986: 458); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 787).

salımlaş:- çarpışmak ve saldırışmak C.2 258-7 (Atalay, 1986: 485); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 801).

sancış:- birbirine hançer, bıçak gibi şeyler saplamak, birbiriyle savaş yapmak C.2 217-13 (Atalay, 1986: 487); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 803).

sandırış: kavga, çekişme C.1 402-20; C.2 214-5; C.3 416-21, 416-23 (Atalay, 1986: 487); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 803).

sandırış:- kavga etmek, saçmalamak C.2 214-1 (Atalay, 1986: 488); saçmalamak (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 803).

sandrış: çekişme C.3 416-21, 416-23 (Atalay, 1986: 488); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 803).

sandruş: çekişme C.3 416-21, 416-23 (Atalay, 1986: 488); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 803).

savaş:- savaşmak, çarpışmak C.2 102-8 (Atalay, 1986: 499); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 810).

süle:- düşmana karşı asker göndermek, savaş yapmak C.3 271-21, 272-2 (Atalay, 1986: 549); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 839).

tokış: savaş, cenk C.1 367-18, 367-22 (Atalay, 1986: 634); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 889).

tokış:- savaşmak, harp etmek C.2 103-20 (Atalay, 1986: 634); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 889).

uruş: urma; savaş; vuruş, vuruşma C.1 61-17, 221-18, 414-13; C.2 83-23 (Atalay, 1986: 699); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 924).

uruş:- vuruşmak C.1 182-21, 20-21, 182-18, 182-24; C.2 89-13 (Atalay, 1986: 699); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 924).

uruş tokuş: uğraşma ve savaşma C.1 12-17 (Atalay, 1986: 699); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 924).

3.3. Mekân İfadesi Taşıyan Sözcükler

Dīvānu Lugāti't-Türk'te karşımıza çıkan bazı sözcükler savaşla ilgili birtakım mekânlara gönderimde bulunmaktadır. Bu tür sözcüklerde genellikle bir hedef yeri, nişangâh, menzil anlamı bulunmaktadır. Yine bu çerçevedeki sözcüklerde savaş durumunu halka haber verme amaçlı bazı yapılara da gönderimde bulunulduğu görülür. *Dīvān*'da bu çerçevede karşımıza çıkan sözcükler şu şekildedir:

amaç: hedef, nişan yeri, annaç, arnaç C.1 52-20 (Atalay, 1986: 23); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 549).

amaçla-: nişanlamak, nişan almak C.1 299-21, 299-19 (Atalay, 1986: 23); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 549).

amaçlık: nişan yeri C.1 150-20 (Atalay, 1986: 23).

basığ: gece baskını yapılacak olan ve ansızın düşmanın yakalanacağı yer C.1 372-4 (Atalay, 1986: 71); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 575).

burunğ: ok atımı yer C.3 370-3 (Atalay, 1986: 118); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 603).

kargu: dağ tepelerinde minare biçiminde yapılan yapı olup düşman geldiği zaman herkesin hazır bulunması için üzerinde ateş yakılır C.1 426-6 (Atalay, 1986: 269); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 686).

karguy: dağ doruklarında düşman ihbar için yapılan kuleler (s.269) C.3 241-19 (Atalay, 1986: 269); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 686).

toy: ordu kurağı C.3 141-20, 141-21 (Atalay, 1986: 642); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 894).

ükek: şehrin etrafında savaş için hazırlanmış burç C.1 71-18 (Atalay, 1986: 711); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 931).

ükekle-: burç yapmak; sandık yapmak C.1 307-7, 307-3, 307-6 (Atalay, 1986: 711); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 931).

ükekliğ tam: burçları bulunan kale C.1 153-10 (Atalay, 1986: 711); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 931).

3.4. İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükler

Dīvānu Lugāti't-Türk'te savaş bağlamında insanlara gönderimde bulunan pek çok sözcüğe de rastlanmaktadır. Bu başlık altında “Kahramanlık” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar, “Asker-Ordu” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar ve “Düşman-Esir-Casus” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar yer almaktadır. Bu başlıklardan “Kahramanlık” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar başlığının oluşturulmasında Karahan'ın (2016), “asker-ordu” ve “düşman-esir-casus” başlıklarının oluşturulmasında ise Şenata'nın (2020) çalışmasından yararlanılmıştır.

3.4.1. “Kahramanlık” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar

alp: alp, yiğit, kahraman, bahadır C.1 41-10, 123-121, 139-6, 370-21, 388-17, 413-20, 517-16; C.2 349-6; C.3 332-8 (Atalay, 1986: 21); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 549).

alpagut: tek başına düşmana saldıran, hiçbir yandan yakalanmayan yiğit C.1 144-2 (Atalay, 1986: 21); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 549).

kür: yiğit, sarsılmaz, pek yürekli, kabadayı C.1 324-26, 325-3 (Atalay, 1986: 399); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 757).

laçin: şahin, yiğit adam (Atalay, 1986: 404); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 760).

sökmen: yiğitlere verilen ungun C.1 444-12 (Atalay, 1986: 533); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 831).

sökmenlen-: kahramanlaşmak, kendini kahraman saymak C.2 278-22, 278-24 (Atalay, 1986: 533); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 831).

3.4.2. “Asker-Ordu” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar

akınçı: akıncı, geceleyin düşmanı basan asker C.1 77-24, 134-9, 212-13 (Atalay, 1986: 16); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 546).

alımga: hakanın mektuplarını Türk yazısıyla yazan kimse C.1 143-18 (Atalay, 1986: 19).

atım: atıcı, nişancı C.1 75-4; C.3 379-21 (Atalay, 1986: 49); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 563).

atım er: nişancı, iyi atan adam C.1 75-4 (Atalay, 1986: 49).

atlığ: atlı, süvari C.1 97-29, 166-11; C.2 175-27; C.3 37-17, 64-10, 435-2 (Atalay, 1986: 46); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 564).

başnak er: başında tulgası, eğninde zırhı olmayan kimse C.1 466-20 (Atalay, 1986: 75).

çavuş: çavuş, savaşta safları düzelten ve askeri zulüm etmeye bırakmayan kimse C.1 368-14 (Atalay, 1986: 139); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 617).

çer: savaşta karşılıklı duran saflar C.1 323-3 (Atalay, 1986: 141); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 619).

çeriğ: asker, asker dizisi, ordu C.1 123-21, 128-13, 323-6, 388-15, 442-8, 519-26; C.2 97-15, 103-26, 209-23; C.3 332-8 (Atalay, 1986: 142); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 619).

sü: asker (Atalay, 1986: 547); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 839).

tutgak: geceleyin, düşmanın gözcülerini ve ileri karakollarını yakalamak için çıkarılan atlı bölük C.1 467-17 (Atalay, 1986: 662); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 904).

ulunluğ er: temrensiz, yeleksiz okları bulunan kişi C.1 148-16 (Atalay, 1986: 692); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 921).

yatgak: hakanın ve ülkenin koruyucusu, muhafızı C.3 42-23, 42-24 (Atalay, 1986: 759); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 959).

yezek: asker öncüsü C.3 88-23 (Atalay, 1986: 778).

yizek: askerin önde giden bölüğü, öncül C.3 18-27 (Atalay, 1986: 795); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 979).

yortuğ: savaş gününde veya bir yere giderken hakanın yanında bulunan kimseler C.3 42-6 (Atalay, 1986: 803); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 982).

3.4.3. “Düşman-Esir-Casus” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar

bogsuk: kölelerin boyunlarına geçirilen lâle C.1 465-25 (Atalay, 1986: 100); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 592).

boxsuk: kölelerin boyunlarına geçirilen lâle C.1 465-23 (Atalay, 1986: 101); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 596).

bulna - : esir etmek, tutsak etmek C.3 301-16 (Atalay, 1986: 115); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 602).

bulnat-: esir ettirmek C.2 350-8 (Atalay, 1986: 115); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 602).

bulun: esir, tutsak C.1 215-10, 307-18, 399-18; C.2 150-29; C.3 85-20 (Atalay, 1986: 115); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 602).

içik-: savaşta kendi dileğiyle teslim olmak C.1 192-20 (Atalay, 1986: 224); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 660).

içkin er: düşmanlardan iken bu yana geçen, kendisine dokunulmayan, baysallık verilen kişi, mülteci C.1 108-21 (Atalay, 1986: 224); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 660).

kır yağı: gizli düşman C.1 324-21 (Atalay, 1986: 321).

tl: durumunu öğrenmek için düşmandan yakalanan tutsak, çasıt, casus C.1 366-16; C.3 134-4, 134-5 (Atalay, 1986: 615); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 877).

tutgun: tutgun, yakalanan, esir, tutsak C.1 194-11, 205-6, 438-7; C.2 219-7 (Atalay, 1986: 662); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 904).

tutuğ: rehin, tutu C.1 373-15; C.3 63-23 (Atalay, 1986: 663); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 905).

yağı: düşman C.1 88-1, 168-7, 234-27, 251-10, 336-24, 397-7, 441-11, 456-4, 496-19, 522-4; C.2 6-3, 10-15, 74-3, 83-22, 204-15, 228-2; C.3 24-15, 237-10, 328-16, 339-18, 385-5 (Atalay, 1986: 726); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 940).

yağık-: düşmanlaşmak C.3 76-20 (Atalay, 1986: 727); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 940).

yağıla-: düşmanlık etmek; düşmanla savaşmak, çarpışmak (Atalay, 1986: 727); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 941).

yağıt-: düşmanlık etmek (Atalay, 1986: 728).

yağıtgan: her zaman düşmanlık eden C.3 53-4 (Atalay, 1986: 728); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 941).

3.5. Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar

Dīvānu Lugāti't-Türk'te savaşla ilgili Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar başlığı altında pek çok alt başlık tespit edilmiştir. Bu başlık altında Okçulukla İlgili Kullanılanlar; “Kılıç-Hançer-Bıçak” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar; Savunma Amaçlı Savaş Aletleri; “Süngü-Mızrak-Kargı” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar; “Kamçı” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar; Savaş Atları; Armağanlar; Savaş Alâmetleri/İşaretleri; Diğer Alet-Eşya İsimleri ve Bunların Kullanımıyla İlgili Sözcükler olmak üzere dokuz alt başlık karşımıza çıkmaktadır. Bu alt başlıkların oluşturulmasında Yıldırım ve Çifci (2012), Uçar (2015), Çakmak (2015), Şenata (2020) ve Efe'nin (2022) bakış açılarından istifade edilmiştir.

3.5.1. Okçulukla İlgili Kullanılanlar

azak: nereden ve kimden geldiği belli olmayan ok C.2 20-5 (Atalay, 1986: 56); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 567).

bağır-la- : bağırına vurmak; yayın tutamağını düzeltmek C.3 331-14 (Atalay, 1986: 59); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 569).

başak: okun veya mızrağın ucuna geçirilen demir, temren; ok temreni, ok başağı C.1 378-14 C. 3 220-21 (Atalay, 1986: 73); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 577).

başakla-: başak, demir uç takmak C.3 337-10, 337-7 (Atalay, 1986: 74); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 577).

başaklan-: ok temrenlemek, oka temren takmak C.2 265-3 (Atalay, 1986: 74); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 577).

borı: ok ucuna geçirilen temren oyuğu halkası; hokka ve taş gibi şeylerin yarılmaması için ağızlarına geçirilen halka C.3 220-20, 220-23 (Atalay, 1986: 103); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 602).

çığılwar okı: bir çeşit küçük ok C.1 493-21, 494-3 (Atalay, 1986: 145); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 621).

çırğuy: ok temreninin şişkince olan yeri C.3 241-13 (Atalay, 1986: 150); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 624).

çuram: ötekilerden daha uzağa giden yeğni bir ok atışı C.1 412-30 (Atalay, 1986: 161); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 629).

kalwa: öğrence oku, üzerinde temreni bulunmıyan, yuvarlak bir tahta parçası bulunan ok C.1 426-21, 528-10 (Atalay, 1986: 257); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 680).

kapgak: kapak, sadağın kapağı C.1 471-22 (Atalay, 1986: 263); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 683).

katutluğ ok: temreni ağıya bulaştırılmış ok C.2 284-14 (Atalay, 1986: 282); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 694).

kesme: enli ok temreni C.1 434-2 (Atalay, 1986: 306); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 706).

kiriş: kiriş; yay kirişi; yay C.1 198-10, 370-10; C.2 83-22; C.3 215-16 (Atalay, 1986: 332); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 722).

kiş: sadak C.1 393-8, 494-3; C.2 275-19; C.3 126-18 (Atalay, 1986: 334); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 723).

kiş-kurugluk: sadak, gedeleç C.1 504-2 (Atalay, 1986: 334).

kiş-kurman: ok ve yay konan kap C.1 444-19 (Atalay, 1986: 334).

koguş: okları perdah etmek için koğuş -huş- ağacından yapılan aygıt C.1 369-20 (Atalay, 1986: 339); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 725).

kurman: gedeleç, yaylık, yay kabı C.1 444-18; C.3 16-23 (Atalay, 1986: 382); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 748).

kurugluk: sadak, okluk, gedeleç C.1 504-1 (Atalay, 1986: 384); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 750).

kurugluğ ya: kurulu, kurulmuş yay C.1 496-18, 500-16, 501-4 (Atalay, 1986: 384); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 749).

ok: ok (Atalay, 1986: 429); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 772).

okçı: okçu C.2 199-3 (Atalay, 1986: 429); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 772).

ok kezi: ok gezi C.1 326-28 (Atalay, 1986: 310).

okluk: sadak C.1 100-24 (Atalay, 1986: 429); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 773).

okta-: ok atmak C.1 26-16 (Atalay, 1986: 431); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 773).

oktaş-: ok atışmak, kur'a için ok atışmak C.1 231-23 (Atalay, 1986: 431); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 773).

oktat-: ok attırmak C.1 260-21 (Atalay, 1986: 431); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 773).

oktam: ok atımı, okluk C.1 107-19 (Atalay, 1986: 431); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 773).

sokım: bir ağaç parçasıdır ki çam kozası şeklinde kesilerek içi oyulur, üç tarafından delinerek okun üzerine konur C.1 397-27 (Atalay, 1986: 528); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 827).

temürken: ok temreni C.1 522-24 (Atalay, 1986: 598); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 868).

tili: ok temreni üzerine sarılan sıırım C.3 233-3 (Atalay, 1986: 623); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 881).

toz: yaylara sarılan sıırım C.3 123-7 (Atalay, 1986: 643); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 894).

ulun: temrensiz ok C.1 78-11 (Atalay, 1986: 692); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 921).

ya: ok; yay C.1 280-14, 496-18, 500-16, 501-4; C.2 7-29, 37-18, 50-1, 59-6, 59-7, 61-2, 61-4, 61-5, 65-13, 66-11, 67-6, 68-1, 68-7, 98-7, 114-9, 134-20, 138-22, 190-9, 198-7, 198-11, 205-13; C.3 16-25, 50-6, 73-8, 78-17, 215-15, 239-10, 318-5, 407-17 (Atalay, 1986: 723); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 939).

ya bagrı: yayın orta yeri C.1 360-26 (Atalay, 1986: 723); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 939).

yasıç: yassı ve uzun temren C.3 8-16 (Atalay, 1986: 755); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 956).

yasıglıç: gedeleçli C.3 50-5 (Atalay, 1986: 755); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 956).

yasık: gedeleç (Türklerce) C.3 16-21 16-25 (Atalay, 1986: 755); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 956).

yeten: ok atılan tahta yay; atımcı yayı, hallaç yayı C.3 21-3, 21-4 (Atalay, 1986: 776).

yüg: ok yeleş (Atalay, 1986: 821); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 991).

3.5.2. “Kılıç-Hançer-Bıçak” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar

bıçek: bıçak C.1 384-23, 384-24, 473-1; C.2 176-2, 195-29, 231-11, 231-15, 260-1, 262-8, 271-9, 293-17, 310-11, 317-9, 325-14; C.3 18-9, 82-5, 91-9, 126-8, 169-9, 254-19, 270-15, 299-17, 350-6, 442-4, 273-24, 420-20 (Atalay, 1986: 90); (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 586).

bıçekle-: bıçaklamak, bıçakla vurmak C.3 340-5, 340-3 (Atalay, 1986: 90); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 586).

bıçeklen-: bıçak sahibi olmak C.2 265-12, 265-10 (Atalay, 1986: 90); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 586).

bügde: hançer C.1 31-24, 418-8 (Atalay, 1986: 122); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 606).

ekdü: kılıç kını ve benzeri şeyleri oymakta kullanılan ucu eğri bıçak C.1 125-1 (Atalay, 1986: 173); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 633).

kezik: küçük kadın bıçağı, kadınlar üst elbiselerine takarlar C.1 478-25 (Atalay, 1986: 311); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 709).

kılıç: kılıç C.1 183-8, 321-6, 339-26, 359-3, 359-4, 359-18, 397-9, 417-23; C.2 116-26, 129-14, 147-15, 197-11, 246-17, 281-11, 308-16, 344-21, 356-18; C.3 135-2, 169-8, 268-15, 277-4, 296-12, 373-1, 437-10 (Atalay, 1986: 314); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 711).

kılıçla-: kılıçlamak, kılıç ile çalmak ve vurmak C.3 331-3, 331-1, 346-22 (Atalay, 1986: 314); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 711).

kılıçlan-: kılıç sahibi olmak C.2 267-15, C.2 267-13 (Atalay, 1986: 314); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 711).

kın: bıçak ve kılıç kını; kılıf C.1 339-25; C.3 140-13 (Atalay, 1986: 316); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 712).

kınla-: kın yapmak C.3 299-19, 299-17 (Atalay, 1986: 316); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 712).

kol: kılıç veya bıçakta bulunan yol biçimi oyma C.3 134-27 135-2 (Atalay, 1986: 340); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 726).

sap: sap; kılıç veya bıçak sapı C.1 384-25; C.3 145-8, 145-11 (Atalay, 1986: 489); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 803).

saplık: saplık; kılıç ve bıçak gibi şeylere sap olmaya yarayan nesne C.1 470-14 (Atalay, 1986: 489); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 804).

tugru: kılıç, bıçak, hançer gibi şeylerin saplarının içlerine geçirilen ince demir C.1 421-1 (Atalay, 1986: 650); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 888).

tut: kılıç ve benzeri şeylerin üzerine çöken pas C.2 281-8 (Atalay, 1986: 661).

yalıñğ: çıplak; kından çıkmış veya kınından çıkarılmış C.3 373-1, 373-3, 373-5 (Atalay, 1986: 735); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 946).

yanu-: bilemek, el üzerinde kılağlamak C.3 91-14, 91-9 (Atalay, 1986: 743); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 948).

yanul-: ele sürülerek bilenmek C.3 82-9, 82-5, 82-8 (Atalay, 1986: 743); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 948).

yanut-: biletmek, bilemeği veya el üzerinde kılağlamağı emretmek (s. 743) C.2 317-13, 317-9 (Atalay, 1986: 743); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 949).

yıtıt-: biletmek C.2 317-13, 317-9 (Atalay, 1986: 788).

yitik: keskin, bilenmiş C.1 384-24; C.3 18-8 (Atalay, 1986: 794); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 978).

3.5.3. Savunma Amaçlı Savaş Aletleri

aşuk: demir başlık, tulga C.1 67-6 (Atalay, 1986: 44); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 561).

kalkan: kalkan (kalkanğ) C.1 414-4, 441-9; C.2 356-19; C.3 82-25, 221-2, 386-6 (Atalay, 1986: 256); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 680).

kalkanğ: kalkan C.3 386-6 (Atalay, 1986: 256); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 680).

kübe yarık: bütün vücuda giyilen zırh C.3 15-14, 217-18 (Atalay, 1986: 392).

say: vücuda giyilen zırh C.3 158-15 (Atalay, 1986: 501).

say yarık: demir göğüslük C.3 15-15, 158-15 (Atalay, 1986: 749).

tura: kalkan, siper; düşmandan gizlenmek için kullanılan şey C.2 356-19 (Atalay, 1986: 655); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 901).

yaraglığ: zırhlı, cebeli C.3 49-27 (Atalay, 1986: 748).

yarık: zırh, zırh ve kalkana verilen genel ad C.3 15-12, 158-15, 217-18 (Atalay, 1986: 749); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 953).

yarıklan-: zırhlanmak C.3 115-4, 114-26 (Atalay, 1986: 749); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 953).

yarıklaş-: zırh öndül koyarak bahse girmek C.2 258-16 (Atalay, 1986: 749).

yaşuk: demir başlık, tulga C.1 67-6 (Atalay, 1986: 758).

yışıklığ: tulgalı, tulga giymiş C.3 50-2 (Atalay, 1986: 788); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 973).

3.5.4. “Süngü-Mızrak-Kargı” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar

batrak: ucuna bir ipek parçası takılan mızrak C.1 465-15 (Atalay, 1986: 75); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 578).

kaçut: kısa mızrak C.1 12-2 (Atalay, 1986: 245); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 674).

sünğış: savaşta saldırma ve süngü dürtme C.3 365-1 (Atalay, 1986: 549).

sünğü: süngü, mızrak, kargı C.1 349-3, 497-17; C.2 264-25; C.3 337-7, 368-16 (Atalay, 1986: 549); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 840).

sünğüle-: süngülemek, süngü ile dürtmek C.3 405-4 (Atalay, 1986: 550); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 840).

sünğüş-: savaşta saldırma ve süngü dürtmek C.3 394-18 (Atalay, 1986: 550); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 840).

tanğuk: savaşta mızrakların ve bayrakların uçlarına takılan ipek kumaş (s. 572) C.3 365-12 (Atalay, 1986: 572); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 853).

3.5.5. “Kamçı” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar

berke: döğmek, sürmek için kullanılan deynek, kamçı C.1 427-20 (Atalay, 1986: 84); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 582).

çagiğ: kamçı, sırim C.2 210-18 (Atalay, 1986: 129).

çawiğ: kamçı, kamçı ucu C.1 374-5; C.2 231-1 (Atalay, 1986: 138); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 617).

kamçı: kamçı C.1 417-23 (Atalay, 1986: 257); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 680).

kamçıla-: kamçılamak, kamçı ile vurmak C.3 352-21 352-18 (Atalay, 1986: 258); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 680).

kılıç kamçı: içinde kılıç olan kamçı C.1 417-23 (Atalay, 1986: 257).

3.5.6. Savaş Atları

tugzağ: dönüşte geri alınmak üzere savaş zamanında askerin binmesi için hakan tarafından verilen at C.1 462-22 (Atalay, 1986: 650).

ulaga: savaş atı C.3 172-12 (Atalay, 1986: 689); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 920).

3.5.7. Armağanlar

tanğuk: hakanlara sefer ve benzeri zamanlarda yemek ve ipek kumaş gibi şeylerden verilen armağan C.3 365-12 (Atalay, 1986: 572); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 853).

3.5.8. Savaş Alâmetleri/İşaretleri

al: hanlara bayrak, devlet adamlarının atlarına eğer örtüsü yapılan turuncu ipek kumaş C.1 81-16 (Atalay, 1986: 17); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 546).

beçkem: alâmet, belge; ipekten veya yaban sığırı kuyruğundan yapılan alâmet olup savaş günlerinde yiğitler takınırlar C.1 483-11 (Atalay, 1986: 77); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 579).

beçkemlen- : savaş gününde ve başka günlerde belge takınmak C.1 483-11 (Atalay, 1986: 77); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 579).

tuğ: hakan yanında çalınan kös ve davul, nöbet davulu; *tuğ*; bayrak, sancak C.1 194-19, 195-2; C.3 127-11, 127-12, 127-14 (Atalay, 1986: 649); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 898).

3.5.9. Diğer Alet-Eşya İsimleri ve Bunların Kullanımıyla İlgili Sözcükler

ay bitigi: askerin adıyla azığın yazıldığı defter C.1 40-10 (Atalay, 1986: 96); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 566).

baldu: balta C.1 14-2, 418-9; C.3 421-25 (Atalay, 1986: 191); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 572).

basu: demir tokmak C.3 224-6 (Atalay, 1986: 72); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 576).

çij: demir, çivi, zırh çivileri ucu C.3 123-24, 124-1 (Atalay, 1986: 151); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 625).

kedük: tulganın altına giyilen tüyden yapılmış takke C.1 390-26 (Atalay, 1986: 292); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 700).

kerjü: tüfekte atılan yuvarlak taneler C.3 441-25 (Atalay, 1986: 304); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 705).

tolum: silah C.1 215-9, 397-2; C.2 30-10 (Atalay, 1986: 637); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 899).

ukruk: kement C.1 100-16 100-18; C.3 215-17 (Atalay, 1986: 687); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 919).

3.6. Savaş Diplomasisiyle İlgili Kullanılan Sözcükler

Savaş durumu savaş meydanlarının haricinde diplomatik ortamları da içeren çok yönlü bir olgudur. Tarafların bir araya gelerek mutabakata vardıkları birtakım antlaşmalar, sözleşmeler vb. savaş bağlamında oldukça önemlidir. *Dīvān*'da bu çerçevede şu tarz sözcüklere rastlanmıştır:

baçığ: and, sözleşme C.1 371-15 (Atalay, 1986: 58).

bıçgas: uluslar v.b arasında yapılan and ve bağlantı C.1 459-2, 459-6 (Atalay, 1986: 88); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 584).

boşug: hanın, elçiye dönmesi için izin vermesi; izin C.1 372-9, 372-20 (Atalay, 1986: 104); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 595).

él: iki bey arasındaki barışıklık C.1 49-4, 200-19 (Atalay, 1986: 176); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 664).

él bol-: sulh olmak, barışmak (Atalay, 1986: 176); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 664).

kawşut: iki hanın ülkelerinin baysallığı için buluşarak barışmaları C.1 451-20; C.2 102-29 (Atalay, 1986: 283); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 694).

3.7. Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcükler

Dīvānu Lugāti't-Türk'te yukarıda sayılan başlıkların içerisine dâhil edilemeyecek birtakım savaş terimleri de karşımıza çıkmaktadır. Sözgelimi Savaş Sonuçlarıyla İlgili Kullanılanlar, Savaş Taktikleri ve Hileleriyle İlgili Kullanılanlar, Emir-Komutayla İlgili Kullanılanlar ve Ünlem İfadesi Taşıyan Sözcükler çalışmanın yedinci başlığı altında ele alınmıştır. Bu alt başlıklardan Savaş Taktikleri ve Hileleriyle İlgili Kullanılanlarda Şenata'nın (2020) çalışmasından istifade edilmiştir.

3.7.1. Savaş Sonuçlarıyla İlgili Kullanılanlar

karma: yağma C.1 410-11; 433-26 (Atalay, 1986: 272); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 688).

küçeş-: yağmada yardım ve yarış etmek C.2 93-9, 93-5 (Atalay, 1986: 393); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 754).

küçet-: yağma ettirmek C.2 300-20, 300-17 (Atalay, 1986: 393); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 754).

sanç-: sançmak, dürtme, sokmak, yenmek C.3 420-25 (Atalay, 1986: 487); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 802).

sançık-: yenilmek, vurulmak, sançılmak C.2 228-5 (Atalay, 1986: 487); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 802).

sançıl-: saplanmak, sancılmak; -asker, ordu- yenilmek C.2 231-17 (Atalay, 1986: 487); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 803).

sı-: kırmak, bozmak, yenmek, galebe etmek C.3 249-5 (Atalay, 1986: 510); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 816).

urul-: vurulmak, döğülme; kurulmak C.1 194-17, 194-15, 194-18, 194-19, 195-2; C.2 138-23 (Atalay, 1986: 698); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 924).

üple-: yağma etmek C.1 284-26 (Atalay, 1986: 713); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 933).

yulu-: birine yardım etmek; birini yağma etmek C.3 91-2, 90-15 (Atalay, 1986: 811).

yuluş-: yağmalaşmak C.3 75-9, 75-6 (Atalay, 1986: 811).

yulut-: yağma ettirmek C.2 316-21 (Atalay, 1986: 811).

3.7.2. Savaş Taktikleri ve Hileleriyle İlgili Kullanılanlar

basık- : düşman tarafından basılmak C.2 116-9 (Atalay, 1986: 71); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 575).

bassık- : basılmak, baskına uğramak C.2 228-10 (Atalay, 1986: 72); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 576).

bögürle-: böğüre vurmak; harp safını karşılaşmadan sağ veya soldan vurup yenmek C.3 332-7, 332-1, 332-3, 345-28 (Atalay, 1986: 107); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 597).

egir-: sevk etmek; döndürmek; eğirmek; çevirmek, bir yeri kuşatmak, sarmak C.1 179-3, 178-26, 178-28, 179-1, 179-4, 179-3, 158-7; C.2 13-11, 137-17 (Atalay, 1986: 171); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 634).

egirse-: eğirmek istemek; çevirmek, bir yeri kuşatmak istemek C.1 302-24, 302-20, 302-22 (Atalay, 1986: 171); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 634).

egriş-: bir yeri sarmakta, kuşatmakta yardım etmek, ip eğirtmekte yardım ve yarış etmek C.1 236-19 (Atalay, 1986: 172); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 635).

im: parola; orduda başbuğün askerler arasına silah veya kuş adlarından birini belge olarak koyduğu kelimeler C.1 38-8 (Atalay, 1986: 231); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 665).

pus-: pusu kurmak, pusuya girmek C.2 10-27 (Atalay, 1986: 475); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 604).

pusuğ: pusu C.1 372-8 (Atalay, 1986: 475); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 604).

pusuğluğ: pusu kuran C.1 496-19 (Atalay, 1986: 475); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 604).

pusuğluğ yagı: pusu kuran düşman C.1 496-19 (Atalay, 1986: 475).

pusuk-: pusuya girmek C.2 116-13 (Atalay, 1986: 475); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 604).

pusuş-: birbirine pusu kurmak C.2 101-8 (Atalay, 1986: 475); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 604).

püsüğ: pusu C.1 385-10 (Atalay, 1986: 476).

tıl tut-: düşman durumunu öğrenmek için bir adam yakalamak (Atalay, 1986: 615).

ülker çeriğ: harp usulünde bir hile tarzı C.1 95-21 (Atalay, 1986: 712); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 932).

yetüt: askere imdat C.2 287-15 (Atalay, 1986: 778); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 968).

3.7.3. Emir-Komutayla İlgili Kullanılanlar

başla-: başlamak, kılavuzluk etmek, komutanlık etmek C.3 292-6, 291-23, 292-2, 292-4 (Atalay, 1986: 74); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 577).

egirt-: eğirtmek, kalenin etrafını kuşatmayı emretmek C.1 179-3 (Atalay, 1986: 171); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 634).

sak sak: nöbetçinin, bekçinin kaleyi ve atı koruyabilmek için uyanık olmasını emreden söz C.1 333-18, 333-20 (Atalay, 1986: 483); (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014: 801).

4. Sonuç ve Öneriler

Dīvānu Luğāti't-Türk, Türk sözlükçülük tarihi açısından en mühim eserlerden biridir. Karahanlı Türkçesi devresinin başta gelen kaynaklarından biri addedilen bu eser, yalnızca dil açısından değil aynı zamanda pek çok disiplinle alakalı kapsamlı bilgi sunması yönüyle de değerlidir. Bugüne kadar bu eser üzerine sayısız çalışma hazırlanmıştır. Eser pek çok kavram grubuyla ilgili

çalışma yapmaya uygun, söz varlığı açısından oldukça zengin bir kaynaktır. *Dīvān*'ın savaş terimleriyle ilgili boyutu da hayli dikkat çekicidir. Savaşla ilgili söz varlığı birçok defa çalışılan eserin bu yönünün bütünlüklü bir şekilde ele alınması Türk harp tarihi ve Türk harp kültürü sahasında yapılan çalışmalara bir katkı sunacaktır.

Bu çalışma, *Dīvānu Lugāti't-Türk*'teki savaşla ilgili söz varlığını bütünlüklü bir şekilde vermeyi amaçlamaktadır. Eserde savaşla ilgili 216 terimin tespit edilmiş olması oldukça önemlidir. Bu durum Türklerin savaşla ilgili zengin söz varlığı bağlamında önemli bir göstergedir. Çalışma kapsamında bu 216 terim yedi ana başlığa ayrılmıştır. Bu yedi ana başlık içerisinde bazı başlıklar da kendi içerisinde alt başlıklar halinde verilmiştir. Mezkûr terimler içerisinde Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar başlığı %48'lik oranla başı çekmektedir. Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar başlığı içerisinde de en çok kullanılan terimlerin Okçulukla ilgili Kullanılanlar olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum da Türklerin okçuluk kültürü hakkında bilgi verici mahiyettedir. Çalışmada dikkati çeken bir diğer başlık ise İnsanlar İçin Kullanılan Sözcüklerdir. Toplamda 38 sözcük insanlarla ilgili kullanılmıştır. Bu başlık altında “Kahramanlık” Kavramı Çerçevesinde Kullanılanlar, “Asker-Ordu” Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar ve “Düşman-Esir-Casus Kavramları Çerçevesinde Kullanılanlar yer almaktadır. Çalışmada çeşitli savaş durumlarıyla ilgili kullanılan toplam 32 sözcük tespit edilmiştir. Bu başlık savaş terimlerinin %15'ini oluşturmaktadır.

Çalışmanın oluşmasında pek çok araştırmacının bu konuyla ilgili daha önceden ortaya koymuş oldukları tasnifler, yaklaşım tarzları ve görüşleri yol gösterici olmuştur. Çalışma hazırlanırken hem bu araştırmacıların görüşlerinden istifade edilmiş hem de konuya ilişkin yeni ve daha bütünlüklü bir tasnif modeli ortaya koymak amaçlanmıştır. Kuşkusuz *Dīvānu Lugāti't-Türk*'le ilgili çalışmalar bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da devam edecektir. Türk dili için çok büyük bir öneme sahip bu eserde geçen savaş terimleri de elbette işbu çalışmayla birlikte neticelenmeyecektir. Bu hususta araştırmacılar tarafından yeni kuram ve tekniklerin ışığında yeni sınıflandırmalar ve yaklaşım tarzları uygulanmaya devam edecektir. Eserde geçen savaş terimlerinin yeni yaklaşımlarla yeniden sınıflandırılması mümkündür. Ayrıca kapsamı daha geniş tutulacak kimi çalışmalarda, bu eserdeki savaş terimlerinin tarihî-karşılaştırmalı

yöntemle incelenerek bu terimlerin Türkçenin farklı devrelerinde ve farklı eserlerinde nasıl bir gelişim izlediği de ortaya konulabilir.

Çalışmamızı ortaya koymaktaki asıl gayemiz, bu hususta daha önceden hazırlanan çalışmaların birikiminden de istifade ederek *Dîvānu Lugāti't-Türk'te* savaşa ilgili kullanılan terimlerin daha bütüncül ve kapsamlı bir resmini ortaya çıkarmaktır. Eserde savaşa ilgili kullanılan terimler farklı temalar altında ortaya konularak savaş olgusunun farklı yönlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Savaşa ilgili terimlerin neredeyse yarısının Alet ve Eşyalar, Atlar ve Armağanlar başlığı altına girmesi, aslında eserin ağırlıklı olarak savaşa ilgili malzemelere odaklandığını göstermektedir. Bu başlığı İnsanlar İçin Kullanılan Sözcüklerin izlemesi de savaş durumunu doğuran ana faktör olan “insan”ı vurgulaması dolayısıyla önemli ve tabiidir. İnsanlar İçin Kullanılan Sözcükleri Çeşitli Savaş Durumlarıyla İlgili Kullanılan Sözcükler takip etmektedir. Kendi içinde bir akışa ve eylemler silsilesine sahip olan savaş bittabi çeşitli durumlara gebedir. *Dîvān'da* savaşın bu boyutunun ortaya konulmuş olması da önemlidir.

Makalemiz genel olarak *Dîvānu Lugāti't-Türk'te* savaşa ilgili terimlerin bütününi tematik anlamda eksiksiz bir biçimde ele almak, bu terimlere yönelik yeni bir tasnif ortaya koymak, bundan sonra bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalara bir kaynak teşkil etmek hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır.

Kaynakça

Akar, A. (2005). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Alan, S. (2020). *Dîvānu Lugāti't-Türk'te Yer Alan Kumaş Terimleri ve Kelime Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 20, 23-42.

Atalay, B. (1986). *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini “Endeks”*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çakmak, C. (2015). *Dîvānu Lugāti't Türk'te Araç Gereçlere Ait Söz Varlığı*. *Turkish Studies*, 10(16), 427-460.

Efe, K. (2022). *Türkçe Sözlüklerde Askerî Terimler*. In Bozok, E. et al. (Eds.), *Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı (21-22 Haziran 2022)* (pp. 165-204). Ankara: Millî Savunma Üniversitesi Yayınları.

Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Işık, U. (2022). Karahanlı Türkçesi Metinlerinde Savaş Hamleleriyle İlgili Bazı Metaforik Sözcükler. In Bozok, E. et al. (Eds.), *Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı (21-22 Haziran 2022)* (pp. 81-90). Ankara: Millî Savunma Üniversitesi Yayınları.

İlhan, N. & Şenel, M. (2008). Dîvânü Lugat'it Türk'e Göre Av, Avcılık ve Hayvancılıkla İlgili Kelimeler ve Kavram Alanları. *Turkish Studies*, 3(1), 259-277.

Kaçalin, M. S. (1994). Dîvânü Lugâti't-Türk. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 9 (pp. 446-449). İstanbul: TDV Yayınları.

Karahan, V. (2016). Dîvânü Lugâti't-Türk'te Alplık ve Kahramanlıkla İlgili Terimler. *Studies of The Ottoman Domain*, 6(11), 27-37.

Oturakçı, N. (2012). Divanü Lûgat-i't-Türk'teki Botanik Terimlerinin Kazakça ve Türkçedeki Görünümleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 13, 195-212.

Özen Eratalay, S. (2019). Terzilik Terimleri Bağlamında Divan-ü Lûgat-it-Türk'te Alet Adları (Tool Names in Divan-ü Lûgat-it-Türk in the Context of Tailoring). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(3), 1769-1785.

Şenata, N. (2020). *Dîvânü Lugâti't-Türk'te tematik söz varlığı ve çok anlamlılık I-II*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi. Manisa. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Teres, E. (2007). Karahanlı Türkçesinde Askerlikle İlgili Bazı Terimler Üzerine (2). *Turkish Studies*, 2(4), 1185-1192.

Tokat, Ş. & Özyetgin, A. M. (2020). Divanü Lügâti't-Türk'te Geçen 'Dikiş Dikmek' Kavramıyla İlgili Fiil Söz Varlığı ve Kazakçadaki Durumu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 107, 506-515.

Tutar, A. & Erdoğan, İ. (2017). Divânü Lugâti't-Türk'te Yer Alan Bazı Askeri Kavramlar. *Journal of Islamic Research*, 28(1), 19-26.

Uçar, İ. (2015). Divânü Lügâti't-Türk'te Yer Alan Okçuluk Terimleri ve "yük-yün" Sözcüklerinin Kullanımı Üzerine. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 38, 85-90.

Üzülmez, E. (2012). *Divanü Lugati't-Türk'de Geçen İdari ve Askeri Kavramlar Üzerine Bir İnceleme*. Fırat Üniversitesi. Elazığ. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Yasin, Y. (2022). Kaşgarlı Mahmud'a Göre Türklerde Harp. Şavk, Ü. Ç. et al. (Eds.), *2. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri: Kaşgarlı Mahmud ve Dönemi (28-30 Mayıs 2008)* (pp. 761-772). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yıldırım, T. & Çifci, M. (2012). Dîvânü Lugâti't-Türk'te Yer Alan Alet-Eşya Adları. *Turkish Studies*, 7(2), 1229-1249.

Yılmaz, S. A. (2018). Eski Türk Runik Harfli Metinlerdeki Askerî ve Siyasî Terimler ile Unvan Niteleyicilerin Özbek Türkçesindeki İzleri. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 260-296.